

5. Ismeretlen személy összefoglaló jelentése a kolozsvári Magyar Tudományegyetem 1944 őszi helyzetéről. (Részlet.) Kolozsvár, 1944. december 26.

Az Egyetemi Tanács szeptember 15-i ülésén határozta el, hogy tekintettel a kolozsvári magyarság minden társadalmi osztályhoz, és vallásfelekezethez tartozó képviselőinek kérésére is, helyén marad és osztozik az erdélyi magyarság sorsában. Erről a határozatról a rektor a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztert¹ táviratilag kívánta értesíteni, de a táviratot a távirda hivatal nem vette fel. Így az éppen Kolozsvárra induló gróf Teleki Bélát kérte fel idevonatkozó felterjesztésének a miniszterhez juttatására.

Teleki Béla gróf Budapestről visszatérve közölte a rektorral,² hogy a miniszter nagy elismeréssel vette tudomásul a Tanács itt maradásra vonatkozó határozatot és megígérte, hogy az itt maradáshoz minden nyújtható segítséget megad. Tényleg történt is Teleki Béla gróf útján gondoskodás arról, hogy az egyetemnek 1,000.000 P rendelkezésre álljon. [...]³

Szeptember 28-án érkezett meg a miniszter 60.923/1944. IV. szám alatt kelt rendelete, mely az itt maradásra vonatkozó határozatot kifejezetten jóváhagyja s kijelenti, hogy „a kolozsvári m. kir. Ferenc József Tudományegyetem egyedül illetékes hatóságaként az egyetem székhelyén maradt tanácsot fogja tekinteni”. Ez a rendelet a jogalap, melyen az egyetem az október 11.-én bekövetkezett szovjet megszállás után is folytatja működését.

Az egyetem rektora a Magyar Nemzeti Bank útján 2,000.000 P-t kapott a kiadások fedezésére. Ebből mindenekelőtt visszafizette a Teleki Béla gróf útján előbb kapott 1,000.000 P-t, majd folyósított minden alkalmazott részére 3 havi illetményt 1944. december 31-ig bezárólag. Ezenkívül kifizetést nyertek a kolozsvári szállítók esedékessé vált számlái a fennmaradó összeg, 750.000 P pedig 3 kolozsvári pénzügyintézetben nyert elhelyezést. A megszállás után ezeknek az összegeknek a visszafizetését csak igen kis mértékben sikerült biztosítani.⁴

A szovjet csapatok bevonulásakor az egyetemi intézmények semmi lényeges kárt nem szenvedtek.

Október 14-én a nagyszebeni román egyetem rektora⁵ és tanácsa megjelent Kolozsváron s a rektort egy román csendőrtiszt útján a kora reggeli órákban felhívta, hogy jelenjék meg az egyetemen. Itt megjelenve a nagyszebeni egyetem rektora hosszabb román nyelvű beszédet intézett hozzá s felszólította a központi épület kulcsainak átadására. Ugyanakkor egy román nyelvű jegyzőkönyv is vététt fel, melyről utólag kiderült, hogy annak szövege nem fedi teljesen a nagyszebeni rektor élőszóval tett kijelentéseit, miért is a magyar egyetem rektora másnap a jegyzőkönyvet érvénytelennek jelentette ki s ezt a nyilatkozatát a nagyszebeni tanács egyik akkor még Kolozsvárt tartózkodó tagjának átadta.

Ugyanezen nap közölte Demeter János h. polgármester a Tanács egyik tagjával, hogy a szovjet katonai parancsnok⁶ a magyar egyetem további működését megengedi. Ezt a parancsnok egy október 18-i értekezleten, melyen a magyar egyházak fejei és a kolozsvári magyarság több más vezető tagja is részt vett, megismételte s az a megjelentek által közösen aláírt nyilatkozatba is befoglaltatott.

1 Rakovszky Iván.

2 Miskolczy Dezső.

3 A kihagyott bekezdésben Tury Sándor Komél volt dékán, miniszteri biztos tevékenységéről van szó.

4 Utalás arra, hogy a bevonuló szovjet csapatok nyomában érkező ún. „spec.-különítmények” (akárcsak például Budapesten) Kolozsváron is kifosztották a pénzügyintézetek pánccéltermeit, trezorjait.

5 Emil Petrovici.

6 Makedon ezredes.

A nagyszabeni tanács a többi román hatósággal együtt október 15-én a szovjet katonai parancsnokság utasítására elhagyta a várost.

Az egyetem a szovjet katonai parancsnok hozzájárulása alapján folytatta működését. A munka felvétele főleg a tanárihiány miatt rendkívüli nehézségekbe ütközött. A tanárok nagy része nem tartózkodott Kolozsváron. A jog- és államtudományi kar professzorai közül csak Buza László maradt helyén. Hasonló volt a helyzet a matematikai és természettudományi karon, ahol egyedül Balogh Ernő maradt Kolozsvárt. A közgazdasági kar professzorai közül itt maradt Rajty Tivadar dékánon kívül Lazar Liviusz is, de ő már a tanárok október 2-i értekezletén bejelentette, hogy az egyetem további munkájába aktív részt nem vállalhat és szabadságot kért. Az orvostudományi kar professzorai közül hárman maradtak (Miskolczy Dezső, Haynal Imre és Gyergyay Árpád), a bölcsészet-, nyelv-, és történettudományi kar tagjai közül Kristóf György prodeán, Zolnai Béla, Várkonyi Hildebrand, Roska Márton, Sulica Szilárd, Bíró Vencel, György Lajos és Szabó T. Attila.

A tanárok csekély száma miatt a Tanács nehezen határozta el magát az előadások megkezdésére – az adminisztratív munka és a vizsgák zavartalanul folytak tovább –, mert félős volt: az egyetem működése ellen a professzorok csekély száma miatt bizonyos oldalról kifogást fognak emelni, s vagy keresztül viszik az egyetem bezárását, vagy kísérlet tétetik az egyetemi kar kiegészítésére azzal a céllal, hogy az egyetem kormányzása kivéteessék a jelenlegi Tanács kezéből.

Az a remény, hogy az eltávozott professzorok egy része rövidesen visszatérhet, – sajnos hiúnak bizonyult, s így november 11-i ülésén a Tanács megtette az intézkedéseket az előadások megkezdésére. Elvként mondta ki, hogy előadásokat csak azok tarthatnak, akiknek *venia legendi-jük*⁷ van; az erre alkalmas, de magántanári képesítéssel nem rendelkező jelenlegi és volt adjunktusok és tanársegédek pld. gyakorlatokat fognak tartani. A jog- és államtudományi karon Kolozsváron maradt egyetlen professzor mind a négy évfolyam hallgatói számára egy-egy előadást hirdet a régi tanrend alapján, – melyhez a Tanács ragaszkodott s melyen változtatásokat eszközölni nem akar. A jog- és államtudományi kar dékánhelyettese⁸ közölte a hallgatókkal, hogy a vizsgákra és szigorlatokra a professzorok rendelkezésre álló könyveiből és jegyzeteiből készülhetnek, az előadások célja az összefüggések kifejtése s a könyvből való készülés megkönnyítése ott, ahol nehézségek mutatkoznak.

Az előadások december 1-jével megkezdődtek. A hallgatók száma 1944. december 26-ig 628, s az előadásokat a hallgatók elegendő számmal látogatják. Román nemzetiségű hallgatók is iratkoztak be, de nagy részük az előadásoktól távol marad.

A tanárok csekély száma miatt egyre nyomatékosabb formában jelentkezik az a kívánság, hogy az egyetemen kívül állók kapcsolódjanak be az egyetem munkájába. Előbb az ifjúság nevében adtak be egy kérést Vescan Teofil ny. r. tanárrá leendő kinevezése tárgyában, majd december 15-i kelettel a Magyar Népi Szövetség kérte több név szerint is megnevezett egyénnek – közöttük – román nemzetiségűeknek is egyetemi tanári kinevezését.

A Tanács Vescan Teofil, aki egyetemünkön az elméleti fizikai intézet tanársegéde volt, aki a bukaresti egyetemen már mint tanár működött, már előbb felkérte előadások tartására, ő azonban ezt a kérést elhárította.

A Magyar Népi Szövetség beadványára adott válaszában kifejtette a Tanács, hogy új egyetemi tanárok kinevezésének jelenleg jogi akadályai vannak. Ezenkívül a kinevezést szükségképpen tudományos rostának kell megelőznie. E nélkül, legfeljebb a II. félévre szóló

⁷ *Venia legendi* = engedély egy egyetemen való tanításra, vagy előadás tartására.

⁸ Buza László.

előadói megbízást kaphatnak egyesek a közgazdaságtudományi karon, ahol a tanszékek csekély száma miatt ilyen megbízott előadók eddig is működtek.

Elhatározta a Tanács, hogy a dolgozók számára munkás főiskolai előadásokat tart, s a jog- és államtudományi kar tudományos segédszemélyzetének kérésére készséggel bocsátott termet rendelkezésre, hogy azokról a kérdésekről, melyek a körülöttünk forrongó világ előterében állanak, s helyi illetékes szakemberek a tudományos segéderők és a hallgatóság részére előadásokat tarthassanak. Ezeket az előadásokat a rendező tanársegédek főleg azért tartották szükségesnek, mert a könyvbeszerzés rendkívüli nehézségei miatt nincs meg a lehetőség közvetlen forrásokból szerezni tájékozódást.

Az egyetem legsúlyosabb problémája tehát a tanárhiány. Rendkívül fontos, hogy mihelyt ennek a lehetősége meglesz, az eltávozott professzorok visszatérjenek. A Tanács már november 11.-i ülésén kimondotta, hogy a visszatérni szándékozó professzornak meg kell önmagát vizsgálnia: 1) vajjon megelőző ténykedése és politikai felfogása lehetővé teszi-e, hogy annak az egyetemnek a professzoraként szolgáljon, melynek működését a nemzetiségek egyenjogúságát valló demokrácia tette lehetővé; 2) hogy érez-e Erdéllyel és az erdélyi magyarsággal olyan lelki közösséget, hogy értük zúgolódás nélkül tud hozni szükség esetén áldozatokat is. Hangsúlyozta ugyanakkor a Tanács azt is, hogy esetleg nem tudja valamennyi jelentkező professzor szolgálatát igénybe venni.

A Tanács meggyőződése szerint ugyanis az egyetem a változott viszonyok között eredeti kereteiben nem tartható fenn. Kb. 52 tanszékkal rendelkező egyetem fenntartására gondol, melyhez a tanszékek az egyes karok közt a következőképpen oszlanának meg: a jog- és államtudományi kar 16, orvostudományi kar 12, bölcsészet-, nyelv- és történettudományi kar 16, matematikai és természettudományi kar 8, a közgazdaságtudományi kar 7. [...] ⁹

Az egyetem állandó támadások középpontjában áll. Valószínű, hogy ezek a támadások nem fognak egyelőre megszűnni. Különösen számolni kell a román nacionalisták akciójával, akik az erdélyi magyar egyetem működését lehetetlenné óhajtják tenni. Minden jel arra mutat, hogy a nagyszebeni egyetem ezt az irányzatot szolgálja. Olyan információk is vannak ugyan, hogy a nagyszebeni egyetem professzorainak egy része demokratikus érzelmű s nem zárkóznak el a magyar egyetemmel való együttműködés elől. Közülük Petrovici professzor a kolozsvári Tanács egyes tagjai előtt október 16-án tett is ilyen kijelentést. November 20-án egyetemünk egyes professzorainak ¹⁰ (nem a Tanácsnak) aláírásával meghívás ment a nagyszebeni egyetem demokrata érzelmű professzoraihoz, hogy az erdélyi egyetemi kérdés megbeszélése végett jöjjenek Kolozsvárra. Erre a meghívásra, melyet Kolozsvár román nemzetiségű polgármestere vitt le és kézbesített, mindmáig semminemű válasz nem érkezett. [...] ¹¹

Sokszorosított gépirat. Az eredeti példányról (mely Miskolczi Dezső hagyatékában található) készült másolat Vincze Gábor tulajdonában van.

9 Az egyetem további fennmaradásának szükségességéről, valamint működésének anyagi nehézségeiről szóló részeket nem közöljük.

10 Zolnai Béla, Várkonyi Hildebrand és Szabó T. Attila.

11 A bukaresti Curierul támadását az egyetem ellen, és annak következményeit nem közöljük.